

Holger Drachmann **Brevet om Koleraen 1-2¹**

Politiken 1. og 2. september 1892²

En oversættelse af "Brevet om Koleraen" til tysk findes på
www.aldus.dk/fanoe/drachmann/pdf/cholerabrief.pdf

Berbejdelse: Per Hofman Hansen

www.aldus.dk/fanoe

Februar 2019. Opdateret 12. marts 2020.

Blankenese, d. 29. august 1892

"Wir dürfen kein Bier kalt stellen wegen der Cholera".

Det var med et suk, at opvarteren gjorde mig denne meddelelse – et så dybt germansk suk; "lunkent øl", da må der unægtelig være en alvorssag, som griber alle.

I Reeperbahn lå værtshusene tæt i de smalle gyder. Herrenhäuser Bier, der var grundlagt i 1868, var storleverandør til værtshusene i Hamburg og mange andre tyske byer.

¹ Om koleraen har Petra Schmolinske skrevet udførligt i "Die Cholera in Hamburg 1892". I: Ohlsdorf. Zeitschrift

² I 1962 lod Johannes Ursin de to breve optrykke side 27-46 i antologien Holger Drachmann: *Cimbrer og Teutoner*. Gyldendal, 1962.

Jeg ønsker ikke at behandle sagen spøgefuldt – alt andet. Med Gudbevares, hvor en livskraftig by, om hvilken man må formode, at netop *den* kunne tag en tårn med humør – hvor hurtigt taber den dog ikke hovedet!

Og hvor lidet modig en race er ikke vore moderne mennesker, det være sig i Hamborg, Kjøbenhavn eller anden storstad. Man strenger sig an til det yderste i eksistenskampen, man opfinder de mest morderiske våben for at godtgøre, hvilke helte man i givet tilfælde vil være – mod hverandre; så slæber en dag nogle ulykkelige russiske flygtninge³ kolerasmitten med sig ind i et tætbepakket kvarter . . . og hele byen skælver.

Man gjorde store øjne i Kjøbenhavn, da jeg sagde, at nu rejste jeg tilbage til Hamborg. Jamen det er jo at løbe lige i løvens gab! . . . Måske – men den by har vist mig gæstfrihed, har åbnet mig for et fordomsfrit asyl, har fundet behag i min person uden at skulle glo eller gnide sig op ad mig med hjemlig påtrængenhed: – hvor mange rene skjorter fører De med Dem, hvor mange penge på lommen, er De sædelig, er De Højre eller Moderat, tror De på Lars Dinesen⁴? . . . Å Gud fri os. Denne by er ganske vist, og ikke til dens skade, bleven en del sædeligere end for tyve år siden, men den tror ikke på Lars Dinesen, ja aner ikke engang den hellige mands eksistens.

Og nu har den fået koleraen indført af den hvide Czars smudsige flygtninge; og nu må den ikke mere drikke koldt øl.

Kellner, giv mig to glas rødvin og en iskold Aalborger Akvavit – thi jeg skylder Hamborg tak for gæstfrihed, og jeg vil skrive breve om koleraen *her*.

Jeg kom sent om aftenen til Altonaer Banegården, hvor der stank af karbol⁵. I kupéen fra Kiel have jeg truffet en ung nordmand, som absolut ville stå af i Neumünster, for at lægge vejen *udenom* Hamborg til Stuttgart. Det var "Vennerne i Kjøbenhavn", som i den grad havde fyldt ham med spøgelsesfrygten at han ganske havde ladet sin fjeldnatur blive liggende i kufferten – og kufferten havde han glemt i Kiel. En vinrejsende, to arbejdere og jeg tog ham under behandling; den vinrejsende gav ham endog sin prøveflaske at sutte på; men han påstod, at han ikke var bange for nogen som helst anden ting i verden – end netop for kolera. Så fornam jeg, at endog en nordmand kan være skrøbelig . . . og jeg steg af i Altona, lod mit tøj besørge til Blankenese, og kørte selv ind til mit kære gamle Hamborg.

Kære gamle Hamborg. Du var sandelig ikke ung den aften. Lørdag aften. Ellers plejer en bred strøm af mennesker at færdes fra Altonaer Königstrasse langs ned ad Langereihe, Reeperbahn, Spielbudenplatz til Millernthor og Zeughausmarkt – hele det glade St. Pauli igennem, hvor det stråler med lys og summer af folk ud fra alle forlystelsesetablissementerne, "Grosse Bierhallen", "Im siebenten Himmel", "Reichshalle", hvad de nu hedder. Den dobbelte række af Caféchantanter og Café- uden chantant ender i de to pragtbygninger, ligesom tårnene ved Dardanellerne, Hornhardts Koncerthave og Ludwigs Concerthave. Kun nogle uger tilbage: da sad jeg her med en god ven og veninde, landsmænd på gennemrejse; og vi hørte på Wagner og Strauss og så på den i alle elektriske farver strålende fontæne. Nu var her øde,

³ Dr. Robert Koch havde været af den overbevisning, at russiske udvandrere havde bragt koleraen med til Hamborg. Medicineren Theodor Deneke mente at det kunne være Hamborg-skibe, som i ballasttankene havde hjembragt vand fra havnen i Le Havre, hvor andre skibe havde udledt spildevand hjembragt fra Afrika.

⁴ Lars Dinesen (1838-1915), dansk politiker. Hørte oprindeligt hjemme i det grundtvigske Venstreparti. Men fra 1883 organiserede han Højre som landsdækkende partiorganisation.

⁵ Karbol, ældre navn for fenol, der har en tjæreagtig lugt. Virker dræbende på bla. bakterier og svampe, men ikke på sporer og virus. Anvendt som antiseptisk middel til desinfektion.

ingen musik; kun over den ene port et slags transparent med det røde genferkors⁶ i ulmende glød. Ganske uhyggeligt – ligesom om der allerede *var* krig.

På Spielbudenplatz listede en sørgmodig strøm, så tynd som en ål, forbi café-chantant'erne. Caféeerne var oplyste – men få søgte derind. Sporvognen, hvori jeg sad, duftede af denne hæslelige karbol – som i og for sig kan gøre folk nervøse. Ingen af passagererne talte til hinanden. Nu holdt vognen. Der var en sammenstimlen på fortovet langs Reeperbahn. En bredskuldret dame med tykke øjenlåg og ringe på de fede fingre spurgte konduktøren:

Hvad er der på færde? Konduktøren bøjede sig ud og svarede: Lige nu styrter en mand om!

Vi i vognen så på hinanden; ingen talte.

Jeg steg ud ved Millerthor. Her er den gamle Hamborgerfæstnings volde og glacis, omdannet til et henrivende anlæg, der strækker sig ned til den verdensberømte havn, hvor damperne trænges for at finde plads, hvor de fuldriggede jernsejlskibe slæbes op ad floden, hvor verden kommer og verden går – i en udstrækning, som vor stakkels hovedstad desværre intet kender til.

Over voldene og de høje træer og det blinkende vand dernede plejer Hornhardt og Ludwig fra lanterneerne på deres spir og kuppeltage at sprede det elektriske lys. Og løsrevne stumper af Wagner og Strauss flagrer gennem aftenlugten hen over de tusinder af hamborgere, der arbejder hårdt om dagen og derfor gerne drikker øl og hører musik om aftenen til ud på natten.

Reichshalle, St. Pauli i Hamborg, hvor også Drachmanns muse, Amanda, optrådte. Postkort fra omkring 1900.

Sporvogne på Grosse Johannisstrasse i Hamborg.

Sparsomt lys, ingen mystik – en stor handelsstad, en levelysten og levedygtig by, der er blevet lammet i sin nerve.

Jeg stod stille og så mig omkring. På toppen af den gamle voldbakke, omkranset af elm og ahorn, ligger en pavillon, hvis portal bærer en beskeden dekoration af kulørte lamper; derinde i salen, og på den åbne scene i haven, optræder sommeren igennem "specialiteter" af den snart ikke længer ualmindelige variéart. Stedet har noget djurgårdisk⁷, noget bellmansk ved sig; det ligger fornemt tilbagetrukket fra det øvrige, mere pralende gøgl; det styres af

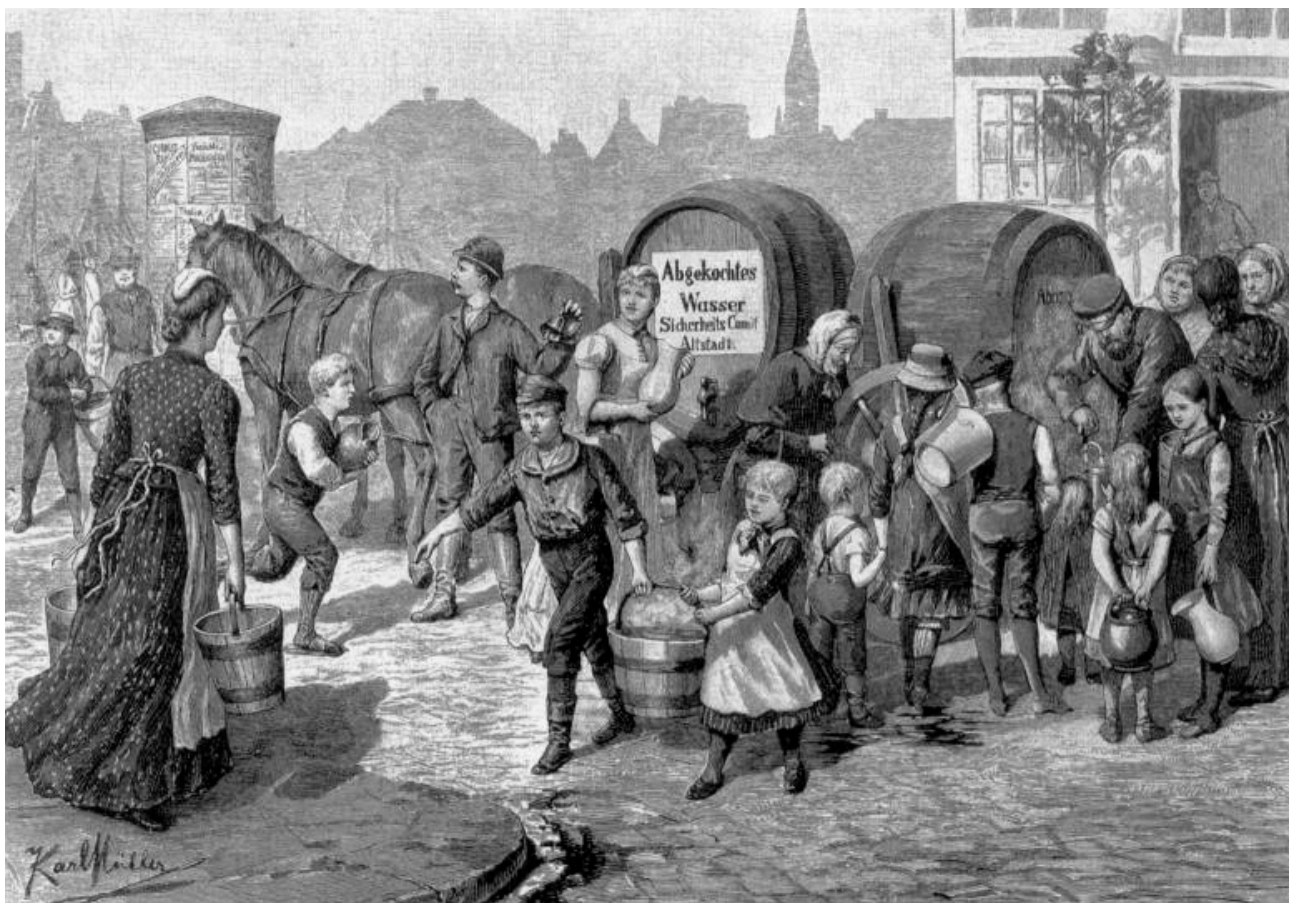
⁶ Genferkors, også kaldet Genèvekors. Røde Kors' flag vedtaget i 1864.

⁷ Djurgårdisk: Djurgården, forlystelsesparken i Stockholm med Haga og Gröna Lund, hvor Carl Michael Bellman optrådte.

en gentleman, en dannet soldatertype, dekoreret i den "store" krig; det søges af et ubetinget godt publikum, gennemgående naivt – borgere med deres koner og børn – som ligeligt applauderer en god baryton, en engelsk kaptajn, der danser reel⁸, og damer, der synger hollandske, tyske og skandinaviske kupletter⁹ mellem hverandre. Vi københavnere kunne for ds, de optrædendes og publikums vedkommende lære noget deraf – når vi ikke netop foretrak vore på engang kedsommelige og lurvede knejper, dem, som vort høje justitsministerium og den Indre Mission i forening muligvis snart aldeles afskaffer – til fordel for bibellæsning, frit tevand og Frelsens Armé¹⁰.

Som jeg stod der og tænkte på adskilligt i de senere år, passerede nogle bekendte mig. De vendte og kom hen til mig. I flere skridts afstand læste jeg på deres ansigter: Kolera! De begyndte – hvorfor jeg var kommen hertil – om jeg vidste, hvor mange der var døde i dag – om jeg havde forsikret mit liv – om jeg *virkelig* ville bo ved Johannisbollwerk – om jeg havde hørt, at alle hoteller stod tomme – og om det ikke var fordømt, at autoriteterne ikke tog endnu skrappe forholderegler? . . .

Jeg spurgte dem, hvorfor de ikke havde brændt byen af, efter at have tømt de vigtigste banker for deres beholdninger? De svarede, at det var hverken tiden eller stedet til at spøge. Der var *virkelig* situationer, som var hævet over det friskfyragtige.

Folk står i kø for at få udleveret rent kogt drikkevand. Tegning fra koleraepidemien 1892 i Hamborg af Karl Müller.

⁸ Reel: Angelsaksisk folkedans ofte danset af to eller flere par opstillet i to rækker med partnere over for hinanden.

⁹ Kuplet: Oprindelig versepar forbundet med rim, men også en lille vise med vittig pointe.

¹⁰ Frelsens Armé = Frelsens Hær.

Jeg spurgte dem atter – om de var tilhængere af krematorier eller de gamle kirkegårde – om man var bleven forrykt i Hamborg – om hvorfor autoriteterne ikke lod udsænke al den megen gode rødvin på gadehjørnerne, under behørig kontrol, en halv liter til mands¹¹ – om hvorfor der ikke måtte musiceres i denne af fjenden truede by – om Wagner ikke var bedre end bedemandssprog – om Strauss ikke var virksommere livsvækker end klor og kreolin¹²? ... Jeg blev ivrig, kom i ånde, pegede ud i den mørknende aften over den mørknende storstad, Hamborg-Altona og forstæder, der vel rummer op imod ¾ million sjæle, som vil livet, vil tjene penge, vil beskæftige hundredtusinde arbejdere, vil handle med hele verden og foregå det militaristiske og bureaukratiske Tyskland med noget af det gode eksempel, der ligger i en "fri", gammel, international hansestad. Og nu – i denne halve millionby – bryder en epidemi løs ved havnen, blandt de stakkels arbejdere, der i den frygtelige hede sjoer og slæber for kontorerne, læsker sig i Elbvand¹³ og øl, og sover sammenstuvende i gyder, for hvilke salig Peder madsensgang¹⁴ kunne være fornem hovedgade. Hundred mennesker, måske halvandet, dør om dagen – i en by på ¾ million.

Vinden springer, fra den giftige østenvind over i den svalende vest; dødsprocenten viser allerede en nedadgående tendens ... ikke desto mindre, hui! alle fremmede styrter væk fra hotellerne – den fra badesteder hjemvendende hamborgerkøbmand sender fluks de velsignede børn og den dyrebare kone – "die theure Gattin" – tilbage til det endnu dyrere Norderney; så sidder han med rynket bryn på sit kontor og går med bedemandsansigt på børsen, hvor han hidset af kolportagen selv bliver en blegnæbet kolportør af rygter. Og i en atmosfære af nervøsitet, gudelige tanker, kursnoteringer, karbol og styrkende mavedråber, vælter den store by sig over bedsteborgerbladene efter forholdene farvede koleracausier; hvo, som kan, stikker af på en "forretningsrejse"; men de, som bliver hjemme, det er de hundredtusinde arbejdere i kvarteret langs havnen – hvo den asiatiske gæst¹⁵ aflægger sit visitkort rundt omkring i gyder, passager, gårde og kældre ... og for disse mænd, kvinder og børn holder det socialdemokratiske organ¹⁶ en borgerlig tale: tag den med ro – løb ikke jeres vej – vask jer – spis og drik fornuftigt – send de syge til hospitalet – de dødes klæder til desinfektionsanstalten – hold humøret oppe!

Så skilles jeg fra mine bekendte; om som venner eller uvenner, véd jeg ikke. De anbefalede mig at tage med toget til Blankenese; jeg anbefalede dem at gå lige hjem – ikke for hurtigt og ikke for langsomt – tage en styrkende snaps og drømme om deres hjertenskær hellere end om manden med det blege ansigt og de kolde hænder.

¹¹ tilmands: pr. mand

¹² kreolin: et tjæreholdigt desinfektionsmiddel

¹³ Elbvand: I aviser og på flyveblade blev der advaret om ikke at drikke ledningsvand og vand fra Elben, hvis ikke man først havde kogt det. Ledningsnettet og de bassiner, hvori vandet fra Elben ledtes ind, var stærkt forurenet og tilgroet. Bedre blev det ikke af at ved højvande løb det med fækalier og andre uhumskheder forurenede vand tilbage i Elben og videre ind i bassiner og ledningsnet.

¹⁴ Peder Madsens Gang var en berygtet smøge i det gamle København. Over en port til gyden stod der: "Lader ethvert håb ude, I, som træder herind".

¹⁵ Den asiatiske gæst = koleraen

¹⁶ Det socialdemokratiske organ: De officielle organer havde ikke mulighed for at distribuere oplysning om koleraen i tilstrækkelig mængde, hvorfor de så sig nødsaget til at bede de upopulære socialdemokrater om hjælp. De, der havde råd til en daglig avis, blev således på den måde informeret ad den vej. (Die offiziellen Stellen verfügtun allerdings nicht über die Möglichkeiten, so viele Blätter zu drucken und zu verteilen, und man wandte sich dafür um Hilfe an die ungeliebten Sozialdemokraten. Diejenigen, die sich eine Tageszeitung leisten konnten, wurden in diesen Blättern informiert.).

Jeg gik op ad den gamle voldbakke og ind i pavillonen.

Kolerastemning; det kendtes straks på billettøren, og endnu tydeligere i salen, hvor et halvt hundred mennesker sad spredt i rummet drejende eftertænksomt på ølglassene – der ikke var kolde – medens orkestret spillede dæmpet og en baryton og en tenor sang en travesti-duet¹⁷ oppe på scenen – ”Erlkönig”. Ved dens slutning: *”in seinen Armen das Kind war tot”*, gik en kendelig bevægelse igennem publikum, og den lille blomsterpige, som i øvrigt er en ung, giftkone, kom hen til mig med sin kurv og spurgte mig, om jeg ikke ville afkøbe hende nogle roser – forretningen gik så dårligt. Hvor har De været henne så længe, spurgte hun videre, og tør De virkelig komme her? Tag denne rose – er det ikke forskrækkeligt – kan De høre barytonen – han er ganske hæs – det kommer af angsten. I går døde min bedstefar ombord på sit skib her og i morges tidlig, da jeg så ud af mit vindue, kom der inde fra huset ved siden af seks mænd i lange grå kitler, og de bar en død . . . å, det syn sidder i mig endnu; køb en rose!

Jeg tog nogle roser, dejlige, tunge, duftende blomster, og bad hende være ved godt mod: den asiatiske gæst aflægger ikke besøg hos unge smukke blomstersælgersker, dertil er han alt for meget alvorsmand!

Hun smilede, men ikke ganske ægte. Så kom barytonen, som tillige er regissør både på scenen og i salen, ned til mig. Velkommen – De her? De hører nok at jeg er hæs – det er ikke Forkølelse, jeg bliver aldrig hæs, *”aber es liegt in dieser Witterung”* – forstår De. Man synes, at man ikke rigtig kan synke – og det lunkne øl – og i går så jeg på gaden en mand styrtte om – jeg gik videre – det er ligesom i krigen – man standser ikke – *”immer vorwärts!”* Taj ja, en Angostura¹⁸ drikker jeg gerne. Wohlsein! – –

Wohlsein! svarede jeg.

Værtshuset ”Verbrecherkeller”, Niedernstrasse i Hamborg

Direktøren kom; gammel soldat, grå hår, sort moustache, rank holdning, levende øjne – men i aften var de som duggede. Velkommen – det er smukt af Dem. Er det ikke en ulykke, som har ramt vor kære stad – går det således videre nogle dage, kan jeg lige så godt lukke. Ingen forretning – ingen folk – mine artister forknytte – jeg selv, gammel soldat, véd De – men alligevel – det trækker i mine ledemod¹⁹ –

forhåbentlig gigten – *”trinken Sie lieber Bier oder Wein?”* – nu er epidemien også nået her om i nærmeste gade – jeg går så lidt som muligt ud – lever mådeholdent – min kone er lidt ængstelig – *”trinken wir rotwein?”* . . .

¹⁷ Travesti: Fremstilling af et alvorligt emne i grotesk, komisk stil, især et litterært værk, der parodierer eller latterliggør et forlæg som her Goethes ”Erlkönig”.

¹⁸ Angostura: En bitter, der første gang blev fremstillet af en tysk doktor som havde til formål at hjælpe syge folk i Venezuela. Den blev distribueret fra den caribiske havneby Angostura, deraf navnet.

¹⁹ Ledemod: Led som knæled, albueled etc.

Vi drak rødvin; øllet var jo ikke koldt. En for en kom artisterne frem på scenen. Den engelske kaptajn dansede sin reel – danser udmærket – men han sang dertil en af disse meget traurige britiske viser; og den kønne høje østrigerinde, nylig gift, smægtende – skælmeriet borte . . . en for en kom damer og herrer frem, afleverende deres numre som en pligt. Jeg tænkte ved mig selv, det skulle være *dit eget* etablissement – jeg skulle trække i livkjole, hvidt slips, gå frem deroppe på scenen og improvisere en vise om livets ret – skønhed, glæde, sundhed, kærlighed kontra død og begravelse og modløshed og Vilh. Becks²⁰ postille!

2. del

Politiken 2. september 1892

En hallucination – måske; men se deroppe på scenen, i dette beskedne, sømmelige og elskværdige "Tempel", for disse halvhundred' modløse mennesker, i hvis hjerner knokkelmanden ubevidst arbejder, medens artisterne kun alt for bevidst arbejder – deroppe på scenen synes jeg at se en ung kvinde træde ind, klædt i et lyst kostume, kastende hovedet lidt tilbage og den ene fod frem med en født naturlighed, som ingen balletskole lærer. Og direktøren – gammel soldat og gammel kender – synes at se det samme, som jeg. Han rykker tæt hen til mig, smiler, glemmer sin "gigt" og den dårlige forretning – musikken intonerer, og der flager en sang ud over os, en kvik, skælmsksang, fyldig og graciøs, som båret på en græsk vinbølge, hvori livets formiddagssol spiller i glade blink.

Og det er, som om denne unge kvinde deroppe, højt fra Norden, svensk født, med soldaterblod²¹ i sig – som om hun er selve livets ret legemliggjort, sundhed, ungdom, frihed, skælmeri, den naturlige protest mod pjaltethed og hængen med hovedet . . . og nu kan alle ligkløkker ringe og alle grå kittelmænd bære de døde bort.

Wir leben – ich weiss nicht wie lang,
wir sterben – ich weiss nicht wann,
wir fahren – ich weiss nicht wohin:
mich wundert's dass ich noch fröhlich bin!

Jamen *mig* undrer det ikke; thi hvis livsglæden, følelsen af eksistensens uendelige herlighed, omgivet som vi er af sygdom og fattigdom og død og elendighed, hvis denne magt indeni os frit fik lov at udfolde sig, og ikke hvert øjeblik stødte på mørkemænd og fanatikere og hyklere og komedianter – da var en del af det store samfundsspørgsmål løst: og vi stod der, mand ved mand, som soldater, med håbets grønt stukket i hjelmen, blanke våben ved siden, ingen dukken sig, ingen kniben

Drachmanns muse, Amanda Nilsson (1866-1953). I 1887 var hun begyndt at synge på en café chantant på Frederiksberg i København. Her blev Drachmann dybt forelsket i hende, og gennem de følgende 10 år delte de i kortere og længere perioder livet med hinanden. I en del af årene boede de – på hver deres adresse – i Hamborg, hvor Amanda tjente til livets ophold ved at synge på caféer og cabaret'er.

²⁰ Vilhelm Beck (1829-1901) var formand for Indre Mission i Danmark.

²¹ Drachmanns egen Amanda, hvis far var svensk og tidligere soldat.

ud – vorwärts, fremad, igennem mørke og smuds og søle – for at bære den antikke kulturs evangelium til de kommende slægter:

Mandsmod og dødsforagt, skønhed, frihed – Ungdom!

Og denne sal, dette etablissement – som moralisterne bekæmper, som spidsborgeren kimser ad, som autoriteterne helst gad lukke, så snart en "alvorlig situation" fordrer det ja *den* var min drøm derhjemme under vort fædrelands sygnende dekadence – og den vil realiseres en gang af en anden og stærkere end jeg – når den store bølge atter bærer vor ungdom i vejret, op, frem.

Og i salen forandredes med et den slappe stemning. Den lille blomstersælgerske fik sine roser solgt – og barytonen glemte sin hæshed og direktøren mindedes sine krigerdage fra Metz og Gravelotte – og den sorte (viksede²²) moustache snoedes og øjnene fangede liv . . . og nu løsnedes tungebåndet på de halvt hundred mennesker en herre hist og en anden her – rumænier, polak, germaner, en svensk, en dansk – og vi stødte rødvinsglassene sammen og klinkede på alt det, som "levende" mænd og mandfolk føler sig opfordret til at klinke på – netop i *den* alvorlige situation –

Hannibal ante portas!

Så skiltes vi.

Det var sent – nat – alt øde – lukket og slukket. Jeg var atter alene; jeg styrede min gang over de gamle volde ned til havnen, til Johannisbollwerk.

De nærmeste foregående dages ulidelige hede var dæmpet af vestvinden; men den havde endnu ikke sejret helt; – afvekslende kølige og lunkne pust strøg gennem træerne omkring "Seemannshaus"; – et høstagtigt blad raslede ned for min fod – og i stilheden hørte jeg, hvorledes det tørre løv tumlede videre – indtil et vildt pust greb det og slyngede det ned imod det ulykkelige, hjemsøgte kvarter – det ældste, mest sammenpakkede Hamborg ved havnen.

En trang greb mig til at følge det visne løv – også *det* ønskede jo at "inspicere" staden ved nat.

Jeg drejede af fra voldanlægget. En snæver smøge bærer her det forfriskende navn "Eiskeller". Kølig var denne kælder ikke; og nu krydsede jeg, som gammel kendt mand, i dette farvand af rønner, gyder, smøger, slipper, gårde med gennemgange og uden gennemgang – det hamborgske "helved", der sandelig kunne give en Dante²³ stof, som det nu har givet den asiatiske gæst stof.

²² Vikset: Med voks behandlet skæg.

²³ Dante Alighieri's Den Guddommelige Komædie. 1. del: Helvede.

De smalle stræder i de hamborgske slumkvarterer, "der var lige så snævre som gangene i et kaninhul", gav kun mulighed for gående trafik mellem de høje, tætliggende huse. Hamborgs slumkvarterer, der var blandt de værste i hele Tyskland, var typiske boligområder for arbejdere og ofte ynglepladser for infektionssygdomme. Mange af disse kvarterer blev revet ned efter koleraen. Foto ca. 1900.

spelunker, mellem disse rønner, hvor den honette arbejder med den altid talrige familie bor klods op ad prostitutionen, tyven, seelenverkooperen²⁵, pantejøden og kristenbødlen²⁶ – i dette brogede dyb af arbejde, lediggang, forbrydelse og nød, havde jeg søgt *livet*.

Ikke det liv, som giver en sødlig guldsnitlyriker²⁷ hans plads på dagligstuebordet – men det liv, som dommeren, præsten, lægen, psykologen kender til Shakespeares, Balzacs og Tolstois domæne.

Jeg fandt det.

Uhyggeligst var måske dødsstilheden. De skælvende lygtetunger frembragte *ingen* lyd – de kastede intet skær over nogen fodgænger. Jeg var "alene om buddet". Ingen sømandsspelunke²⁴ åben; de middelalderlige rønner, med de fremspringende stokværk og foroverduvende gavle, alle var de stænget – som uddøde – man frygtede døden derinde, eller droges mod den. Havde jeg blot hørt en stønnen, blot den hule larm fra en af disse for tilfældet lejede "møbelvogne", der besøger den tavse fragt til kirkegårdene – men jeg havde kun fantasien til følgesvend, og den kan være besværlig af drages med.

Jeg måtte se mennesker – døde eller i live. Jeg opsøgte de sidste.

Man vil tro mit ord – både som digter og maler – jeg elsker denne gamle del af Hamborg: dens smuds, dens fattigdom, dens last og ulykke, dens dybe originalitet i godt og ondt. Stundom, når jeg havde spist en millionærs gode mad og drukket hans udsøgte vine – langt borte herfra, dér hvor villaer og haver omgærder fliden og heldet – stundom, når jeg var på vejen hjem til min gamle røverrede af et originalt skipperhotel, krydsede jeg ind i dette for sømændene skæbnesvangre farvand. Og i disse

²⁴ Spelunke: Hule, røverkule, tilholdssted for lyssky eksistenser

²⁵ Seelenverkooper: Sjælesælger. Husvært, som samvittighedsløst hverver søfolk.

²⁶ Pantejøden og Kristenbødlen: Ud fra sammenhængen kan en forklaring på *kristenbødlen* gå på, at mens pantelåneren er jøde, er bødlen kristen. Underforstået: Og så kan det vel gå lige op.

²⁷ Guldsnitlyriker. På tysk findes udtrykket *Goldschnittlyrik*, der i anden halvdel af 1800-tallet brugtes som en nedladende betegnelse for sentimentale nationalheroiske genfortællinger af middelalderlig ridderkultur.

<https://de.wikipedia.org/wiki/Butzenscheibenlyrik>

Jeg så prostitutionen – den som sidder halvnøgen i vinduet eller (efter polititid) løber ud i gyden råbende "Kaptajn" efter den slingrende søgut – "Hr. baron" efter den halvdrukne kontorist, hvis kærlige fader og moder længst tror ham sovende uskyldighedens søvn.

Men hvilken prostitution i nat! Der var intet mandkøn at indfange; de få, som drev igennem gyden, søgte snarere alkohol end hvide arme . . . og de hvide armes bærersker stod i dørene, tavse eller helt berusede, sløve af angst og cognac – stirrende op mod et bestemt hus, hvis dør var lukket og hvis vinduer var blændet.

Jeg kunne slutte mig til, hvad de stakkels kvinder stirrede på – og jeg kunne læse deres tanker ud af de opspilede eller tunge øjne . . . *her* havde den asiatiske gæst, lig en anden mystisk Jack the Ripper, taget sit offer – måske flere ad gangen.

Hvis jeg var figurmaler²⁸ – jeg véd, hvilket motiv jeg ville behandle; og det skulle få en så gruvækkende, samtidig en så majestætisk stemning over sig – kaldende på den inderste følelse af medynk og medlidenhed, sorg og indignation blandt os menneskelige tilskuere – "brødre og søstre i fælles trældom for drift og lidenskab og det daglige brød".

Jeg ville gå; jeg havde foreløbig nok.

Henne på hjørnet stod et ungt fruentimmer, ikke stort mere end et barn. Hun støttede hovedet mod muren under en lygte; jeg troede hun var beruset. Hun hulkede højt.

Hvad er der? spurgte jeg. Har nogen slået Dem – kan jeg hjælpe Dem?

Å nej, nej, nej – råbte hun – jeg er så forfærdelig angst!

Er De bange for smitten?

Ja – Gud ja – deroppe ligger Minna, og hun skriger og siger, at hun kan mærke krampen, som vil tage hende – og madammen tyller hende med cognac og siger, at det kun er skrækken . . . bare man kunne komme bort!

Hun hulkede og skælvede. Jeg stod der og så på hende – ung, velskabt, kunne gøre en gerning hvor som helst i livet, var måske ikke fordærvet endnu – nuancer, nuancer i alle mulige menneskelige forhold. Jeg tog i lommen:

Kan jeg ikke gøre noget for Dem?

Gehen Sie – was wollen Sie – ich hab' so furchtbar viel Schulden! –

Et øjeblik endnu så jeg på hende. Og jeg tænkte – hurtigt – på købmanden, som rejser sin vej – og millionæren, som bor ude i sin villa og have, hvor der er sundt og luftigt . . . og begge har de i deres ungdom skattet, og skatter måske endnu – i denne leveby – til handelsvaren her i den smudsige gyde.

Og *hun* må blive her – dør måske af sygdommen, måske af angsten!

Der! sagde jeg og rakte hende pengestykket. Drik en flaske – to – glem det hele. Jeg er ikke millionær!

Så gik jeg. Jeg havde nok. Og idet jeg bøjede om hjørnet så jeg – langt borte i gydernes sælsomt snævre perspektiv – et optog, som om det var middelalderen – grå kittelmænd, bærende fakler, eskorterende en vogn.

²⁸ Figurmaler: Se <https://www.linguee.com/german-english/translation/figurenmaler.html>

Drachmanns yndede hotel "Boldt's Hôtel" lå ned til havnen på Johannissbollwerk nr. 1

Jeg valgte sidegaden, på må og få; fandt en forsinket drosche; – kør mig til Johannissbollwerk, Hotel Boldt²⁹!

Vi fór af sted – Drosche erster Klasse – dundrende hult mellem de stumme husfacader – kom ud på Rödingsmarkt, drejede om ad Steinhöft, Baumwall, Vorsetzen, langs hele havnekajen – halt! Johannissbollwerk Nr. 1.

Øde, mennesketom, ligesom fattig, ligesom syg og lammet – denne strækning af havnen, hvor ellers damperne trænges om pladsen, og hvor de fuldriggede jernsejlskibe slæbes ind og ud nat og dag. En enkelt af de store oversøiske dampere lossede i den sene nattetide ved det spøgelsesagtigt grelle elektriske lys. Ikke en fodgænger – alt dødt – kun vinden strøg derude fra Elb-reviret med disse lunkne pust og med en piben som en hund, der er i klemme.

Mit trehundredårige gamle hotel – røverreden – som for "professorens" skyld har fået sin gavlfacade opfikset. Jeg kunne næppe kende det – spøgelsesagtig gråt, som det fangede et svagt skær af den dag, der besværligt gryede. Jeg ringede, slog med stokken på døren – og hult lød det derinde i den gamle "Dile"³⁰ – et komplet naturaliekabinet, hvor skippere og lodser har efterladt krokodiller og skildpadder og sydhavsvåben som deres visitkort.

Her havde røgen tumlet sig fra deres piber, og enderne var bleven spundne til den duftende grog³¹ forgæves banken. Skulle den merommeldte "gæst" have aflagt *sit* kort? Hvor skulle jeg sove i nat?

Under tag måtte jeg.

²⁹ Hotel Boldt: Her boede Drachmann rent faktisk i perioder.

³⁰ Dile, diele: Forstue og hal i nordtyske gavlhuse.

³¹ Grog: En alkoholisk drik. Oprindeligt udviklet i den engelske flåde i form af rom med citronsaft, med det formål at forebygge skørbug vha. citronsaftens indhold af C-vitamin.

Endelig lød slæbernes klask derinde – og i et unævneligt kostume stod den uforknytte hr. Boldt for mig – søvndrukken – i højeste grad forbavset – glad overrasket. De her, hr. professor? Nå, det er smukt, at De ikke vender Hamborg ryggen . . . alle vore fugle er fløjne – buret tomt – værsgod, sengen ovenover er redt!

Og ind kom jeg i min gamle "hule" – rev klæderne af mig og kastede mig overtræt på sengen.

Hvor længe jeg havde sovet? – et par timer højest. Ingen sol der udenfor – kun dagens gråhvide skær, der halvt fyldte rummet med de falmede tapeter . . . ikke en lyd af nogen årle vågen og vågnende by, der så tit havde ærgret og imponeret mig i et. Ingen dampfløjter, ingen piben af kraner, ingen kommandoord . . . kun en besynderlig fjern rumlen af en tungtlæsset vogn – men denne vogn var inde i min drøm. Thi jeg havde drømt – og nu lå jeg vågen, badet o sved – og frysende – af angst.

Og inde i værelset ved siden af – hvor jeg vidste at hokeren fra kælderens sov – der indefra lød en stønnen. Den skar gennem stilheden og øgede min angst.

Jeg *var* bange. Jeg kunne ikke lyve for mig selv. Den var over mig, denne våndefulde pine, hvor vilje, fornuftsgrunde, et smukt temperament, alt males ned i en hvirvel af fantasterier, nattesyner, gamle huløjede bekendte, der bøjer sig over den liggende, glør på ham, spotter hans afmagt – gotter³² sig over, at *han* nu er krøbet til korset – han, denne fyr med fjer i hatten!

Jeg var under angstens herredømme "fledført"³³ til det blegnæbede herskab. Jeg lyttede til denne stønnen – sporede liglugten i huset – bandede mig selv, at jeg havde opsøgt den gamle kasse. Å, det er en skurk, den Boldt! han har narret mig – det er en kolerahule, hvori jeg ligger – og *hvordan* vil man bringe mig ud herfra?

Så kom skamfølelsen; mandfolket i mig begyndte at reagere mod det kællingeagtige. Med et tag fik jeg mig hevet op tvang de klaprende tænder til at være stille – sprang ud på gulvet . . . jo, jeg kunne stå oprejst; hovedet klart, ingen feber – væk med det asiatiske kogleri!

Og nu – skjorten af [og vandkanden] over hovedet [teksten bortrevet] håndklæde fat; [teksten bortrevet] og gnide og skrubbe nattesyner og hjernesvind bort fra sit sunde legeme! Og så i klæderne – piben tændt – hvad er klokken – tre kvart på fem.

Lad os gå til vinduet og se, om denne by virkelig aldrig skulle vågne mere til liv og dagsnæring!

Jeg gik til vinduet – – og dernede under mig, langs havnekajen, hvor skibene lå endnu som om de var lammet, og hvor morgenes ubarmhjertige skær viste brosten og bolværk og slukkede lygter, men ingen morgenvandrere, ingen arbejder, ikke en mors sjæl frem: – dernede kom den sorte vogn kørende.

³² gotter, staves også godter = fryde sig over

³³ fledføre = medrive, gøre sig afhængig af andre.

En sortlakeret karet med brede ruder – heste med sort skabrak³⁴ – på den sorte buk en smækker ung mand, holdende linerne i sorte handsker, trekantet napoleonshat på sned over et gulblegt ansigt. Langsomt, adstadigt gik det frem. Intet følge. Kusken alene om budet!

Det var ikke syn og drøm. Det var hamborgmorgenens reale virkelighed: ligvognen.

Jeg bøjede mig ud af vinduet. Det var mig magtpåliggende at få at se, om der var nogen derinde i vognen. Der var ikke nogen, men et noget. Tværsover de sorte hynder lå – en støvekost.

Jeg kom først til at smile; så lo jeg. Jeg var fuldstændig befriet. En støvekost. Vognen skulle først hen og *hente* sin fragt.

Jeg takker dig, du lille støvekost – fej du kun ud, alle nattens spindelvæv, som endnu måtte hænge i min sjæls lønkroge. Det er morgen – dagen bryder frem – denne by, med al dens dygtighed, livskraft og kerne, den *vil* vågne – om så hundreder lukker øjnene for bestandig.

Livet vil livets ret; alle har vi vort mål, vor tid, vor opgave – hvad så end asiaten kommer og siger til den enkelte. Og bliver *jeg* den enkelte i dag: så står endnu for min sidste bevidsthed, inden øjet brister, det skønne syn fra toppen deroppe af den gamle voldbakke – den unge, nordiske kvinde, som kan synge glæde og frihed ind i det modtagelige bryst. Lad mørkemændene beholde deres guder – med udelukkelse af gudinderne. Jeg læser mit breviar³⁵ om hende, der steg af havet frem.

Dette er brevet om koleraen.

Dette dokument er første gang publiceret i 2019, men i anledning af corona-epidemien og "Danmark går i stå" opdateret 12. marts 2020 på hjemmesiden "Stykker til Fanøs kultur, natur og historie" på adressen <http://www.albus.dk/fanoe/drachmann/pdf/kolerabrev.pdf>

Per Hofman Hansen

³⁴ skabrak, skaberak = Tæppe, der til pynt lægges over ryggen på en hest.

³⁵ breviar: egl. bønnebog